

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCEDE TÜRK DİLİNİN YERİ

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ

ATATÜRK'ün Devlet Anlayışı ile İnkılaplar Arasındaki İlke Paralellliği

1- ATATÜRK'ün Türk dilini yönlendirme doğrultusundaki görüş ve uygulamalarının tam olarak ortaya konabilmesi için konuya, onun devlet ve cumhuriyet anlayışı ile sosyal yapıyı yönlendiren ve “inkılaplar” diye adlandırılan yenileşme hareketleri arasındaki paralellliğe işaret ederek girmek istiyoruz:

1919-1922 yılları arasındaki çetin ve başarılı savaşlardan sonra, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuş olan Mustafa Kemal ATATÜRK, bilindiği gibi yalnız bir devlet kurucusu değildir. O, kurduğu devleti Türk milletinin tarihî ve sosyal şartlarının gerekli kıldığı geliştirici sağlam temellere oturtmayı da ön planda tutmuş olan bir inkılapçıdır. Yaptığı inkılapların dayandığı temel ilke, Türkiye Cumhuriyeti'ni siyasi yapısı bakımından olduğu kadar sosyal yapısını şekillendiren kültür değerleri bakımından da çağdaş bir devlet hâline getirmektir. ATATÜRK'ün kendi demeç ve konuşmalarında “asri”, “medeni” veya “muasır medeniyet seviyesi” deyimleri ile dile getirdiği çağdaşlaşma, toplum düzeninde artık işlevsel (fonksiyonel) değerini ve geliştiricilik özelliğini kaybederek, geçmişten intikal eden ve kalıplaşmış şekiller olarak süregelen sosyal değerlerin, gelişmiş dünya şartlarına ve çağın gereklerine ayak uydurabilecek biçimde yenileştirilmesi demektir.

Daha gençlik yıllarından başlayarak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal şartlar ile geçirdiği felaketler dizisini yakından izlemiş olan Mustafa Kemal, imparatorluğun yıkılışının büyük çapta kökleri sosyal temellere dayanan çöküntülerden ileri geldiğini biliyordu. Avrupa, barutun topta kullanılması, pusula ve matbaanın icadı ile teknik alanda, Rönesans ve reform hareketleriyle fikir alanında büyük inkılaplar gerçekleştirirken, Osmanlı Devleti, bağlı bulunduğu dogmatik şeriat düzeni yüzünden kendi içine kapandığı ve o çağın gelişmelerine ayak uyduramadığı için, XVI. yüzyıldan sonra hızla gerileme sürecine girmiş bulunuyordu. Nitekim, III. Selim ve “Tanzimat” devrinden beri yapılagelen ve “İslahat” diye adlandırılan düzeltme denemeleri olumlu sonuç vermemişti. Esasen 1839 yılında gerçekleştirilen “Tanzimat” hareketi de batıdaki fikir inkılabının bizdeki gecikmiş bir yankısından ibaretti.¹ Yapılan bu düzeltme denemeleriyle çözüm bekleyen sosyal problemlere kısmi çareler aranmış; ancak, bunları sosyal realite ile bağdaştıracak ve toplum yapısına sindirecek köklü tedbirler üzerinde durulmadığı için, beklenen sonuçlara ulaşılamamıştı.² Bu nedenle

¹ Sadi İrmak; “Atatürkçülüğün İlkeleri-İnkılapların Fikir Temelleri”, Atatürkçü Düşünce, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1992, s. 8.

² Zeynep Korkmaz; “Dil İnkılabının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri”, Türk Dili, c. XLIX, s. 401 (Mayıs 1985), s. 14.

ATATÜRK, Türk milleti ve devletin bağımsızlığını bir bütün olarak ele almış ve sosyal yenileşme niteliğindeki inkılapları da bu bağımsızlık bütününe birbirine geçmiş halkaları olarak kabul etmiştir. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı devlet felsefesi ile inkılapların dayandığı fikir temeli arasında tam bir paralellik vardır. Bu da demektir ki Türkiye Cumhuriyeti'ni şekillendiren devlet felsefesi iki ana boyutludur. Bunlardan birincisi tam bağımsız bir Türk Devleti anlayışıdır. ATATÜRK bunu büyük Nutku'nda "istiklal-i tam (tam bağımsızlık)", "kayıtsız şartsız millî hâkimiyete dayanan, bağımsız bir Türk devleti kurma"³ ilkesi ve "ya istiklal ya ölüm"⁴ parolası ile dile getirmiştir. İkincisi de millet ve devlet varlığını dünya durdukça yaşatacak ve ölümsüzlüğe götürecektir, rejiminde güvencesi olacak sağlam sosyal temeller üzerinde oturtma anlayışıdır. Bu anlayış ifadesini, her biri başlı başına bir kültür davası olan ve "ATATÜRK inkılapları" diye adlandırdığımız köklü yenileşme hareketlerinde bulmuştur. ATATÜRK, gerçekleştirdiği inkılapların hedefini: "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşkaliyle (tam anlamıyla) medeni (çağdaş) bir hey'et-i içtimaiye hâline isal etmektir (getirmektir). İnkılabımızın umde-i asliyesi (temel ilkesi) budur..."⁵ sözleriyle dile getirmiştir.

Görülüyor ki ATATÜRK'ün Türk milleti için tuttuğu yol ve çizdiği hedef, onu her yönü ile çağdaş değerlere sahip bir millet hâline getirebilmektir.

2- Cumhuriyet'in ve inkılapların temelinde yatan bu ilkeler, ATATÜRK'ün teorik olarak ortaya koyduğu dogmatik fikir kalıpları değildir. Bütün icraatında akılcılığı ön plânda tutmuş ve "... dünyada her şey için, hayat için, muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir."⁶ sözleri ile bilime büyük değer vermiş bir önderin basma kalıp teorileri benimsemesi elbette düşünülemezdi. Dayandığı temel ilkeler, doğrudan doğruya Türk toplumunun tarihî süreçlerden geçerek beliren sosyal ihtiyaçlarının, ATATÜRK'ün düşünce sisteminde somut birer görüş hâline şekillenmesinin ürünüydü. ATATÜRK'ün: "Ben milletin vicdanında ve geleceğinde hissettiğim büyük gelişme kabiliyetini bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak, peyderpey bütün bir topluma uygulamak mecburiyetinde idim."⁷ sözleri ile "Hakikî inkılapçılar onlardır ki terakki (gelişme) ve teceddüd (yenileşme) inkılabına sevk etmek (yönelmek) istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki temayül-i hakikiye (gerçek eğilime) nüfuz etmesini bilirler." sözleri, bu durumu dile getirmektedir. Nitekim çeşitli inkılapları teker teker ele alıp incelediğimizde

³ Mustafa Kemal Atatürk; Nutuk (bugünkü dille yayını, Zeynep Korkmaz), 3. baskı, Ankara, 1994, s. 9. Benim kararım

⁴ Nutuk; s. 10.

⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I-II AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1989, 2. cilt, s. 224.

⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2. cilt, s. 202.

⁷ Nutuk, (Zeynep Korkmaz yay.), s.11: Millî Sır.

görüldüğü üzere, bu inkılapları gerekli kılan sebepler, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal ve sosyal yapısını şekillendiren değer ölçülerinin yetersizliğinden, imparatorluğun asıl unsuru durumundaki Türk'ün geri plana itilerek kendi değerlerine yabancılaştırılmış olmasından kaynaklanıyordu. Devletin ana yapısını oluşturan Türk unsuru, kendi benliğinin bilincine varamıyor, imparatorluğun birlik ve bütünlüğü uğruna bir azınlık derekesine düşürülmüş bulunuyordu. Bu bakımdan, inkılapları, sözleri itibarıyla çağdaş değerler içinde kendi benliğimizi bulma mücadelesi olarak da nitelendirebiliriz.

Dil İnkılabının Temel Dayanağı ve Beliren İhtiyaçlar

3- ATATÜRK'ün millî devlet anlayışı nasıl XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla uzanan milliyetçilik akımının kendi tarihî ve sosyal ihtiyaçlarımızla bütünleşmiş ve bilinçleşmiş bir ifadesi ise, Türk diline bakışı da devlet varlığının devamını ve gelişmesini sağlayan 'millî kültür' değerlerine dönüşen bir ifadesidir. Bu bakımdan dil inkılabı millî devlet politikasına bağlı bir millî dil anlayışına dayanmaktadır.

Dil inkılabını doğuran ana sebep, Osmanlı İmparatorluğu'nda millî bir dil anlayışının bulunmaması, Türk ulusu gibi Türk dilinin de yüzyıllar boyunca kösteklene kösteklene, horlana horlana kendi benliğini yitirmiş olmasıdır. O hâlde, dilin kendi benliğini bulabilmesi, kendi kendini geliştirerek çağdaş ihtiyaçlara cevap verebilecek bir işlevlik ve zenginlik kazanabilmesi için, ona yönlendirici bir müdahalenin yapılması gerekiyordu. Dilimizin özellikle Anadolu bölgesindeki tarihî değişme ve gelişme safhalarının konumuzla ilgili noktalarına şöyle bir kuş bakışı ile eğildiğimizde, böyle bir yönlendirme hareketinin ne kadar gerekli olduğu daha açık olarak ortaya çıkmaktadır.

4- Yazılı metinlerin VIII. yüzyıldan beri izleye geldiğimiz Türk dili, İslamî öncesi dönemde çeşitli din ve kültürler ile iç içe olduğu hâlde kelime hazinesi ve dil yapısı bakımından kişiliğini koruyarak tertemiz kalabilmiştir. Ancak, İslamîliğin kabulünden sonraki devirlerde doğuda ve batıda durum peyderpey hayli değişmiştir. Arap ve İranlılar ile birlikte ortak İslam medeniyeti alanını temsil eden Türk devletleri, bir yandan bu ortak medeniyete büyük hizmetler verirken, bir yandan da daha önceki kültür değişmelerinden farklı olarak yakın ilişkide buldukları Arap, Fars kültür ve dillerinin yoğun etkisi altına girmişlerdir. Hatta bu etki batıda Horasan, İran ve Anadolu'da Oğuzlara dayalı müstakil birer devlet kurmuş olan Büyük Selçuklu Devleti ile Anadolu Selçuklularında; din dili, bilim dili ve dış yazışmalar dili olarak Arapçanın, çok işlenmiş ve itibarlı bir edebiyat ve divan dili olarak da Farsçanın resmî dil niteliği kazanmasına yol açmıştır. Bu devir Anadolu'sunda Arap ve Fars dillerinin hâkim duruma geçerek böyle resmî bir nitelik kazanmalarında elbette daha başka etkenler de söz konusudur. Bunda bir dereceye kadar, İran'daki Fars unsurlarının ve Farsçanın hâkimiyetine karşı, Oğuzların daha önceden Oğuzcaya dayalı bağımsız bir

yazı diline sahip olamayışlarının da önemli rolü vardır.⁸ Nitekim XIII. yüzyıl Anadolu'sunda, Türkçe yalnız halka seslenen, din ve tasavvuf ilkelerini halka yaymak için kaleme alınmış bulunan basit içerikli eserlerin dili durumundadır.⁹

Ancak, XIII. yüzyıl sonunda ve XIV. yüzyıl başında, Selçukluların parçalanması ile ortaya çıkan Anadolu Beylikleri devrinde, Oğuzca bir şahlanma dönemine girmiştir. Bir yandan Arapça ve Farsçaya karşı koyma mücadelesi verirken bir yandan da konuşma dilinden yazı diline geçme yolundaki mücadelesinde büyük bir başarı sağlamıştır. Arap ve Fars kültürüne pek aşina olmayan veya onu benimsemeyen Türkmen beylerinin millî geleneklere ve Türkçeye verdikleri değer, şair ve yazarları koruma bakımından gösterdikleri duyarlık, beylik saraylarında kurdukları bilim ve edebiyat meclisleri, beylik merkezlerini birer kültür merkezi hâline getirdiği gibi, Türkçenin yazı dili hâline geçişini de kolaylaştırmış; telif ve tercüme yüzlerce eserin ortaya konmasını sağlamıştır.¹⁰ XIII.-XV. yüzyıllar arasında kaplayan ve Eski Anadolu Türkçesi diye adlandırdığımız bu dönemin dili, bazı Arapça, Farsça kelimelerin ve dinî terimlerin varlığına rağmen, gramer şekilleri, kelime hazinesi ve cümle kuruluşu bakımından, genellikle Türkçeye dayalı dupduru bir özellik taşır.¹¹ Yunus Emre'nin şiirleri, Gülşehrî'nin Mantiku't-tayr'ı, Âşık Paşa'nın Garipname'si, Hoca Mes'ud'un Süheyl ü Nevbahar'ı, Kısasü'l-enbiya ve Tezkiretü'l-evliya tercümeleri ile Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i ve Dede Korkut Hikâyeleri bu dönemi temsil eden yığınlarca manzum ve mensur eserden ilk akla gelen örneklerdir. XV. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ve siyasi birliğinin kurulması ile artık Anadolu'da bir yazı dili birliği de kurulmuş oluyordu.

Ne var ki bu mutlu dönem uzun sürmemiştir. Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişletip bir imparatorluk hâline geçişi ile birlikte, saray ve aydınlar çevresinde Arap ve Fars kültürü yeniden önem ve itibar kazanmaya başlamıştır. Bu durumun tabii bir sonucu olarak medrese öğrenimine Arapça ve Farsça eserler öncülük etmiş; Türk saraylarında yabancı şair ve ediplere daha çok değer verilmiştir. Osmanlı toplum düzeninde teokratik siyasi yapıya

---

⁸ Oğuzcaya dayalı Anadolu yazı dilinin kuruluş devrindeki durum ve özellikleri için bk. Zeynep Korkmaz, "Die Periode des Übergangs von der alten Türkischen Schriftsprache zu neuen Schriftsprachen und ihre Besonderheit" Ural-Altäische Jahrbücher, Bd. X (1992), s. 80-90.

⁹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Zeynep Korkmaz; "Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1972, s. 17-34. "Das Oghusische im XII. und XIII. Jahrhundert als Schriftsprache", Central Asiatic Journal, Vol. XVII/2-4, (August 1972), s. 294-303.

¹⁰ Bk. Zeynep Korkmaz, Sadrü'd-din Seyhoğlu, Marzubân-nâme Tercümesi: A.Ü. DTCF Yay., s. 13-57. "Anadolu Yazı Dilinin Tarihî Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri"; VIII. Türk Tarih Kongresi, (Ankara 11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler, 2. Cilt, TTK Yay., Ankara, 1981, s. 583-589. "Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanlıoğlu Mehmed Bey"; Millî Kültür, c. II/3-5 (Ağustos-Ekim 1980), s. 9-13. "Anadolu'da Türkçenin Yazı Dili Oluşu ve İlk Öncüleri", Türk Dili, s. 390-391 (Haziran-Temmuz 1984), s. 272-278.

¹¹ Geniş bilgi için bk. Korkmaz; "Türkiye Türkçesi: I-Eski Anadolu Türkçesi", Türk Ansiklopedisi, c. XXXII/fasikül 261, MEB, Ankara, 1982, s. 395-404.

bağlı İslami bir dünya görüşü hâkim olduğundan, bu durum milliyet bilincini gittikçe zayıflatmış; saray erkânı ve aydınlar arasında koyu bir Osmanlı-İslam sisteminin yer almasına yol açmıştır. Hatta bu durum Farsçanın işlenmişliği ve edebiyata elverişliliği karşısında, bazı şair ve ediplerce Türkçenin yetersiz sayılarak horlanmasına bile yol açmıştır. Süheyl ü Nevbahar mütercimi Hoca Mes'ud, Hurşidnâme sahibi Mustafa Şeyhoğlu, Vikaye mütercimi Devletoğlu Yusuf, ünlü Tazarruat sahibi Sinan Paşa ve Selâtin-nâme yazarı Sarıca Kemal gibi edebî şahsiyetleri, manzum ve mensur güçlü eserler ortaya koydukları hâlde, eserlerini Türkçe yazdıkları için utanç duyma derecesinde özür dilemeleri veya Türkçenin yetersizliğinden söz etmeleri, dil tarihimize geçmiş acı gerçeklerdir.

İşte bu tutum, XVI. ve XVII. yüzyıllarda, Osmanlı yazı ve edebiyat diline sayısız Arapça ve Farsça kelimeler ile bu dillerin gramer kurallarının da girmesine yol açmıştır. Böylece, her biri ayrı bir dil ailesinden gelen ve Osmanlı Türkçesi diye adlandırılan üçlü melez bir yazı dili oluşturulmuştur.¹² Gerçi, Osmanlı Türkçesi, o devrin kültür şartları içinde çok işlenmiş, sanatlı ve güçlü bir medeniyet dili hâline getirilmiştir. Ancak bu dilin Türkçe yanı gittikçe eriyip zayıfladığı için, zamanla halkın dilinden de koparak yüksek zümreye özgü bir yapma dil niteliği kazanmıştır. Hatta, türlü kelime ve sanat oyunları, anlamı söyleyişe feda etmeye başlayan nesir dili bile hayli ağırlaşmıştır.

Konuyu Türk dilinin kendi gelişme şartları açısından değerlendirdiğimizde, gerçekten sorun hâline gelmiş bir durumla karşılaşmaktadır.

5- Daha sonra, Tanzimat ve Servet-i Fünûn devirlerinde kendini gösteren dili sadeleştirme yönündeki hareketler, böyle bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

1839 Tanzimat hareketi ile başlayan batıya yönelme döneminde, toplum yeni birtakım ihtiyaçlar ile karşı karşıya gelince, ağır yapıdaki Osmanlı Türkçesinde ıslahat ihtiyacı doğmuş ve sadeleşme hareketi şeklinde bir dil davası ortaya atılmıştır. Batı dünyasından, özellikle Fransa'dan alınan yeni düşüncelerin ve bununla ilgili kavramların geniş halk kitlelerine yayılabilmesi için kitap ve gazete yayınlarında daha sade ve anlaşılır bir dil kullanma gereği doğmuştur. Fransızcadan yapılan çevirilerde, dili gereksiz şekil ve süs kalabalığından kurtararak düşünceye ağırlık verme ihtiyacı belirmiştir. Fikir hayatının ilerlemesi ve millî eğitimin yayılması da ancak anlamı söyleyişe kurban etmeyen sade bir dille gerçekleştirilebilirdi.

Bu devirde dil konusu bilinçli bir düşünce olarak ele alınmıştır. N. Kemal, Ali Suavî, Ziya Paşa, Ahmed Midhat, Şemseddin Sami, Süleyman

---

¹² Osmanlıca'nın genel dil yapısı için bk. Korkmaz, "Türkiye Türkçesi: II. Osmanlıca", Türk Ansiklopedisi, c. XXXII/fasikül 261, MEB, Ankara, 1982, s. 404-411.

Paşa sadeleşme konusunda önemli görüş ve tedbirler ileri süren Tanzimat yazarlarıdır.

Tanzimat devrindeki (1860-1896) bu düşünce ve görüşler, daha sonraki edebî dönemleri temsil eden Servet-i Fünûn (1896-1901) ve Fecr-i Âtî (1901-1908) devirlerinde de ateşli bir fikir mücadelesi hâlinde süregelmiştir. Yalnız, dil konusundaki görüşler bir çatallanmaya uğramıştır. Bir yanda ağır Osmanlı Türkçesini savunan Fesahaçlılar yer alırken, bunların karşısında da dili yabancı kelimelerden tamamıyla arıtma amacı güden Tasfiyecilik akımı¹³ yer almış bulunuyordu. Sonuç olarak da gösterilen bütün çabalar, Osmanlıca'yı yine Osmanlıca temelinde daha sade bir Osmanlı Türkçesi yapma hedefinden ileri geçememiştir. Osmanlı yazarları, geleneksel Osmanlı yazı diline yaptıkları bütün eleştirilere rağmen, yine eski şekillere bağlı kalmaktan kendilerini kurtaramamışlardır. Ayrıca, Tanzimat'la girilen batıya yöneliş hareketi, yeni kavram ve terimleri gerektirdiği, dil de bunları karşılayabilecek nitelikte olmadığı için, bu kez de Osmanlıca kapılarını batı dillerine, özellikle Fransızcaya açmıştır. Böylece bu devrin belirgin bir özelliği olan kültür ikileşmesi dilde de kendini göstermiştir.

Tanzimat sonrasında II. Meşrutiyet'e kadar uzanan dönemlerde Fesahaçlıların ve Tasfiyecilerin temsil ettikleri iki yönlü sunilik ve aşırılık, ancak 1911-1923 yılları arasını kaplayan Yeni Lisan akımı ile frenlenebilmiştir.

6- 1908-1923 yılları arasını kaplayan II. Meşrutiyet devri, siyasi bakımdan büyük bir çöküntü manzarası gösterdiği hâlde, dilde ve edebiyatta milliyetçiliğin ağır bastığı bir dönemdir. Gerçi, bu devirde de yine bir yandan Servet-i Fünun ve Fecr-i Âtî temsilcilerinin kendi sanat ve üslup anlayışlarına bağlı tutumları devam ederken, bir yandan da 1909'da çıkmaya başlayan Türk Derneği dergisi etrafında toplanarak, dili yüzde yüz özleştirme davası güden Tasfiyecilerin gayretleri süregelmiştir. Ancak, döneme asıl damgasını vuran bilinçli hareket, Yeni Lisan akımıdır. 1911 yılında Selanik'te çıkmaya başlayan Genç Kalemler dergisi etrafında toplanan Ali Canip, Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp, Kâzım Nami, Âkil Koyuncu gibi gençler; millî bir edebiyatın millî bir dille yaratılacağı görüşünden hareket ederek, yazılarını "Yeni Lisan" başlığı altında yazdıkları için, Yeni Lisancılar diye tanındılar. İsabetli bir teşhisle, dildeki hastalığın, dilin her tarafını sarmış olan yabancı kurallardan geldiğini ileri sürdüler. Dayandıkları temel ilkeler: Dilimizdeki Arapça ve Farsçaya ait gramer kurallarının dilden atılması, yeni isim ve sıfat tamlamalarında Türkçenin kurallarının işletilmesi, Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçede söylendikleri gibi yazılmaları, bilim terimleri için yine Arapça kelimelerin kullanılmasına devam edilmesi, öteki Türk lehçelerinden kelime alınmaması, İstanbul Türkçesine dayalı canlı bir yazı dilinin

¹³ Geniş bilgi için bk. Korkmaz; "Tasfiyecilik" mad., Türk Ansiklopedisi, c. XXX, MEB Yay., Ankara, 1981, s. 473-475.

oluşturulması, dil ve edebiyatın doğu ve batı taklitçiliğinden kurtarılarak millî bir dil ve edebiyata dönüştürülmesi noktalarında özetlenebilir.¹⁴

Bu dönemin en belirgin özelliği, dilimizi “fesahatçılık” ve “tasfiyecilik” gibi birbirine zıt fikir çarpışmalarının aşırılıklarından arındırarak Cumhuriyet devrindeki gelişmelere elverişli bir ortam hazırlamış olmasıdır.

Cumhuriyet Devrinde Türk Dili

Dil İnkılabının Dayandığı Ana İlkeler

7- Cumhuriyet devrine girildiği zaman dilimizin içinde bulunduğu genel durum buydu. Yukarıda belirtildiği üzere, dildeki sadeleşme hareketlerinin hiçbiri de planlı ve programlı bir devlet politikasına bağlanmış değildi. Yalnızca edebî görüş ve tutumların ürünü idi. Gerçi, planlı ve programlı Yeni Lisan hareketiyle, Türkçe millîleşme bakımından epey yol almış sayılabilirdi. Ancak, devrin fikriyatını yapan Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin’in ısrarla belirttikleri gibi, daha dilde Türkçenin yapı ve işleyişine ters düşen yabancı kalıplı kelimeler, yabancı ekler, yabancı kelime, ek ve edatlar ile kurulmuş isim ve sıfat tamlamaları, çokluk şekilleri, birleşik sıfat ve zarfların sayısı hayli kabarık ve düzeltilmeye muhtaçtı. Genel dil dışında; bilim dili, kanun dili ve terimler bakımından yapılacak çok şey vardı. Dilimize Tanzimat’tan beri girmeye başlamış olan batı kaynaklı kelimelerin durumu da tedirginlik veriyordu. O güne kadar dili bir dil bilimi yöntemi ile inceleyen eserlerden söz etmek de mümkün değildi. Oysa, dil inkılabı öteki inkılaplara paralel olarak, özü itibarıyla, çağdaş değerler içinde kendi benliğine dönüş şeklinde bir kültür davası olarak ele alınmalıydı. Davanın gerçekleştirilmesi içinde bilimsel temelde çok yönlü ve kapsamlı bir programa bağlanması gerekiyordu. Bu bakımdan dil inkılabının dayandığı fikir temelini:

1. Yabancı etkiler altında benliğini kaybetmiş olan dilimizin millîleştirilmesi; ona kendi yapı ve işleyişine uygun bir gelişme yolunun çizilmesi,
2. Bilimsel yollar ile incelenerek aslındaki güzelliğin ve tarihî zenginliğinin ortaya konması,
3. Türkçemize, kelime türetme ve terim yapma imkânları bakımından işleklik kazandırılarak, uzun vadede zengin bir kültür dili durumuna getirilmesi, şeklinde üç ana ilkede özetleyebiliriz.

Şüphesiz bu ilkelerin gerçekleştirilmesi yoluyla, sonuçta:

---

¹⁴ Dilimizin tarihî gelişme devirlerindeki durumu ve çeşitli dil akımları hakkında daha geniş bilgi için bk. Korkmaz; Türk Dilinin Tarihî Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi, A.Ü. DTCF yay., Ankara, 1963, s. 1-30. Cumhuriyet Döneminde Türk Dili; A.Ü. DTCF Yay., Ankara 1974, s. 1-37. “Dil İnkılabının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri”, Türk Dili, c. XLIX, s. 401 Mayıs 1985, s. 1-13. “Ömer Seyfettin ve Yeni Lisan”; Millî Kültür, c. XI, S. 11 (Haziran 1980), s. 6-11. “Ziya Gökalp’in Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Türk Dili”; Ziya Gökalp Sempozyumu (24-26 Mart 1986), Dicle Üni. Yay., Diyarbakır, 1987, s. 3-13.

- a) Aydınların dili ile halkın dili, konuşma dili ile yazı dili arasında, Osmanlı Türkçesi dolayısıyla ortaya çıkan açıklığın kapatılması,
- b) Dile millet varlığı içinde birleştirici ve bütünleştirici bir nitelik kazandırılması,
- c) Aydınlar ile halk arasındaki, dil ayrılığından kaynaklanan kültür kopukluğunun giderilerek kültürün tabana yayılması,
- ç) Türkiye Cumhuriyeti'ndeki eğitim ve öğretim birliğinin gerekli kıldığı bir eğitim diline ulaşılması,
- d) Bilim teknik ve sanat alanlarında Türkçeye dayalı bir terim sistemine sahip olunması, gibi diğer sosyal ve kültürel hedeflere de ulaşılmış olacaktı.

Eğer yukarıdaki ilkelere dikkat edilecek olursa, bunlar içinde aynı zamanda dilin sosyal yapı ve kültür ile olan bağlantıları da yer almış bulunmaktadır. Gerçekten de ATATÜRK Türk dilini yönlendirmek üzere verdiği direktiflerde, sosyoloji ve dil gerçeğinden hareket ederek dil ile millet ve dil ile kültür arasındaki bağı hep ön planda tutmuştur. Çünkü, dil ile toplum ve o toplumun belirli ölçüler ile şekillenmesi demek olan millet arasında çok sıkı bir manevi bağ vardı. Bir topluluğun millet niteliğini kazanabilmesi, her şeyden önce o millete has gelişmiş millî bir dilin varlığına bağlıydı. Dil bir milletin duygu ve düşünce tarzı, tarihî ve toplumsal akışı ile birlikte yol aldığından, o milletin ayrılmaz bir parçası durumundaydı. Millî birlik ve beraberlik de ancak toplum bireylerini birbirine perçinleyen dille sağlanabilir. Millet bütünlüğünün geleceği de yine dille güvence altına alınabilirdi. Bu gerçekler ATATÜRK tarafından şu veciz sözlerle dile getirilmiştir: "Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir (etkendir). Türk dili dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin!"

"Ülkesini yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."¹⁵

Yukarıda konuya giriş yaparken işaret edildiği üzere, ATATÜRK'ün düşünce sisteminde kültürün önemli bir yeri vardır. Çünkü Türk milletinin bağımsızlığını ayakta tutacak ve varlığını sonsuza ulaştıracak olan değerler, kültür değerleridir. Onun bu görüşü de en veciz ifadesini, çeşitli vesilelerle dile getirdiği: "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür." ve "Millî kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir."¹⁶ sözlerinde bulmuştur. Konu millî kültüre gelince, dil ile millî kültür arasında da çok sıkı bir bağ olduğu şüphesizdir. Çünkü dil millî kültürün temel direklerinden biridir. İnsan dil ile düşünebildiği ve düşüncesinin en iyi anlatım aracı dil olduğu için, dil kültürün yaratıcısı ve

---

¹⁵ Sadri Maksudi Arsal; Türk Dili İçin, Türk Ocakları İlim ve San'at Neşriyatı, 1930, iç kapak sayfası; Zeynep Korkmaz, Atatürk ve Türk Dili: Belgeler, Belge 88, TDK Yay., Ankara, 1992, s. 190.

¹⁶ Afet İnan; Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara, 1959, s. 261.

geliştiricisidir. Kendi dillerinde ilerleme yapabilen milletler gerçek birer kültür yaratıcısı olabilmektedir. Ayrıca bir toplumda sosyal yapıyı şekillendiren bütün değerler dil hazinesine aktarıldığı için bir milletin kültürü onun dilinde yaşamaktadır. Bu ortak değerler, bir kuşaktan ötekine de ancak dil yolu ile geçirilebildiği için, dil aynı zamanda bir kültür taşıyıcısıdır. Görülüyor ki dil ile sosyal yapı ve o sosyal yapıyı şekillendiren kültür arasında ayrılmaz bir bağ vardır. Kısacası, bir milletin kültürü onun dilinde yaşamaktadır. Bundan dolayı da dil, sosyal yapının ve kültürün sadık bir aynası durumundadır. Dil ile sosyal yapı ve kültür arasındaki bu bağda ATATÜRK tarafından şu sözlerle dile getirilmiştir: “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin; kısacası, bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”¹⁷

Dil inkılabının kendi içindeki basamaklanması şöyledir:

1. Dil inkılabını millî eğitim temeline oturtacak yazı inkılabının yapılması,
2. Arapça, Farsça derslerinin öğretimden kaldırılarak yeni kelime ihtiyacı için bu dillere başvurma yolunun kapatılması,
3. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurularak Türk dili çalışmalarına başlanması,
4. Türk dili konusundaki çalışmaları bilim temeline oturtacak tedbirlerin alınması.

Bu basamaklanmada,1923-1928 arası yıllar, yazı ve dil inkılabı için gerekli ortamı hazırlayacak ve bunlara köprü vazifesi görececek bir hazırlık dönemi niteliğindedir. Daha 1924 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Arap harfleri konusunda yapılan tartışmalar, ATATÜRK’ün aynı yıl Samsun ve Kastamonu’da; bilim, fen, millî eğitim, inkılaplar ve topluma kazandırılacak değerler konusunda ki konuşmaları, bu hazırlık döneminin fikir yönleridir.¹⁸

3 Mart 1924’te çıkarılan Tevhidi Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu, 26 Aralık 1925’te İslam takvimi yerine uluslararası takvim ve saat ölçülerinin getirilmesi, 20 Mayıs 1928’de Arap harfli rakamlar yerine Latin esaslı uluslararası rakamların kabulü ve 1927 yılında bizzat ATATÜRK tarafından yazı inkılabı ile ilgili fikir çalışmalarının yapılması, bu inkılaplara öncülük eden gelişmelerdir.

---

¹⁷ İnan; Medeni Belgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları, TTK Yay., Ankara, 1969, s. 18. “Milliyete Temel Olan Dil Birliği”; Türk Dili, s. 182 (Kasım 1966), s. 90. Korkmaz; Atatürk ve Türk Dili: Belgeler, TDK Yay., Ankara, 1992, s. 191.

¹⁸ Belgeler için bk. Korkmaz; s. 13-23.

Yazı İnkılabı

9- ATATÜRK'ün Türk toplumunda bir yazı inkılabı yapılması gereğini benimseyen görüşü oldukça eskidir ve Cumhuriyet'ten önceki yıllara kadar uzanır. Daha II. Meşrutiyet öncesinde, Selanik'te Bulgar doğu bilimcisi İvan Manolov ile yaptığı görüşmede, Arap yazısının batı kültürüne girmemize engel olduğunu belirtmesi,¹⁹ Birinci Dünya Savaşı yıllarında ünlü Macar Türkoloğu Gyula Németh'in, Türkische Grammatik adlı eserinde, Türkçe metinler için kullandığı transkripsiyon alfabesini Türk yazısı için fazla ayrıntılı bulması²⁰, 1916 yılında Tevfik Fikret'in Rubab-ı Şikestesini ile Mehmet Emin'in şiirlerini okurken, her ikisinde de aynı derecede Arapça, Farsça kelimeler bulunduğunu işaret etmesi,²¹ 1922 yılında Halide Edip (Adivar)'in de bulunduğu bir gece toplantısında Latin harflerinin kabul edilebileceğinden söz açması,²² bu düşüncenin eskiliğine işaret eden tanıklardır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, çeşitli güçlüklerine rağmen, bu görüş gittikçe netleşmiş ve Türk toplumunun ihtiyacı olan en büyük inkılaplardan biri gerçekleştirilmiştir.

ATATÜRK'ün yazı inkılabı konusunda dayandığı gerekçe, Arap dilinin ihtiyaçlarından doğmuş olan Arap yazısının Türk dilinin ihtiyaçlarını karşılayamaması, bunun sonucu olan okuyup yazma güçlüğü'nün, sosyal ve kültürel gelişmelerin önünü tıkamış olmasıdır.

Gerçekten de Arap yazısı Türk dilinin ses yapısına uygun bir yazı değildi. Eğer bir alfabe sistemi o sistemi benimsemiş olan topluluğun konuştuğu dil yapısına aykırılık taşıyor ise, o zaman dil de yazımla ilgili çeşitli sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu konudaki en büyük sıkıntı, Sami diller ailesine bağlı olan Arapçanın bükümlü (tasrifli) bir dil, Altay dil ailesinden gelen Türkçenin de eklemeli (iltisaklı) bir dil oluşundan kaynaklanıyordu. Bu iki dil arasındaki yapı ayrılığı sistemde çeşitli güçlükler doğuruyordu. Nitekim Arapçada ünsüzler (konsonantlar) hâkim durumdadır. Bunlarda, konuşma organlarındaki çıkış noktalarına göre çeşitlenen bir bolluk vardır. Bu durum, yazıda ayrı ayrı harfler ile belli edilmiştir. Söz gelişi, "ha", "hı" ve "he" diye adlandırılan üç ayrı "h", "ka", "ke" diye adlandırılan iki ayrı "k", "sin", "sa" ve "se" diye adlandırılan üç ayrı "s" ve "ze", "zel", "zı", "da" diye adlandırılan dört türlü z harfi vardır. Buna karşılık bu ünsüzlerin hece ve kelime hâline dönüşmelerini sağlayan ünlü (vokal) işareti yalnız üç tanedir ve çok yerde yazılmamaktadır. Bu durum kelimelerin yazılışını belirli vezin ve kalıplara bağlı bir klîşe yazısı hâline getirdiğinden, Arap ve Fars gramer kurallarını ve kelimelerin anlamlarını bilmeden yazıyı öğrenmek ve okumak mümkün değildir. Söz gelişi kvrk (كرك) harfleri ile yazılan bir kelimenin kürk

¹⁹ a.g.e.; belge 1, s. 5.

²⁰ Agop Dilâçar, "Atatürk ve Türk Dili", Türk Dili, c. XXXIV, s. 302 (1976), s. 646-647. Korkmaz; Belge 61, s. 120-121,.

²¹ Korkmaz, belge 4, s. 6.

²² a.g.e.; belge 7, s. 11, bu konuda diğer bilgi ve ayrıntılar için bk. belge 6, s. 7 ve Cumhuriyet Döneminde Türk Dili; s. 49-50.

mü, kürek mi, gevrek mi, yoksa görün! mü okunacağı ancak anlam yakıştırmalarına bağlı kalmaktadır. Oysa, Türk dili ses yapısı bakımından Arapçanın aksine ünlülere ağırlık veren bir dildir. Bu nedenle ünsüzlerin, çıkış noktalarına göre ayrı ayrı harflerle gösterilmesine gerek yoktur. Türkçedeki ünlü uyumu kuralı; “anlamak, bulmak, işleklik, gözlük” örneklerinde görüldüğü üzere, kalın ve ince sıradan ünsüzleri, ünlülerin incelik ve kalınlığı ile ayarladığı için, Arap yazısındaki birçok ünsüz, Türkçe için gereksiz bir yük oluyordu. Hele ses değeri bakımından hem ünsüz hem ünlü işlevi gören “ayn”(ع) harfi ile, “kesme” vazifesi gören (me’mur, te’lif gibi) “hemze” (ء)nin varlığı ve Farsçadan girme hvab (=hâb: uyku), hviş (=hîş: kendi) gibi yazılıp da okunmayan harfler Türkçenin imlasını güçleştiren diğer pürüzlerdir. Bunlara daha başkaları da eklenebilir.²³

İşte Arap dilinin ses yapısı ile Türk dilinin ses yapısı arasındaki sistem ayrılığından kaynaklanan bu uyuşmazlık yüzünden, Türk dili Arap alfabesine ayak uyduramamış ve imlanın kelime kalıpları hâlinde klasikleştiği devirden başlayarak gittikçe çetrefilleşen sorunlar ortaya çıkmıştır. Tanzimat devrinden başlayarak Cumhuriyet’e kadar uzanan 80 yıllık dönemde, imla konusunda ileri sürülen görüşler ve yapılan tartışmalar da yaraya merhem olamamıştır.²⁴ Oysa çağdaşlaşmanın ve ileri dünya milletleri arasında yer alabilmenin ilk şartı, kültür ve medeniyette ileri düzeyde bir varlık gösterebilmektedir. ATATÜRK konuşma ve demeçlerinin çoğunda bu hususları açıklıkla dile getiriyor ve diyor ki “Dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hürriyet ve istiklal hakkı, sahip olduğu ve yapacağı medeni eserlerle mütenasiptir, orantılıdır. Medeni eser meydana getirme kabiliyetinden mahrum (yoksun) olan kavimler, hürriyet ve istiklallerinden soyunmaya mahkûmdurlar.” “Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki önce kayıtsız olanları yakar ve mahveder. İçinde bulunduğumuz medeniyet ailesinde layık olduğumuz mevkii (yeri) bulacak onu muhafaza edeceğiz. Refah, saadet ve insanlık buradadır.”²⁵

Latin alfabesinin kabulü konusundaki ilk teşebbüsler 1923’te başladı. Ancak, her şeyden yüce toplumun bu yeniliğe hazır duruma getirilmesi gerekir. Bu bakımdan 1924-1928 yılları arasındaki devre, bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisinde ve basında yer alan tartışmalarla, yeni Türk alfabesinin kabulü için bir ortam hazırlama devresidir.²⁶

Artık bu konuya da el atma zamanı geldiğinde, ATATÜRK’ün direktifi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile 26 Haziran 1928 tarihinde resmen

²³ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Korkmaz, “Türk Dili ve Arap Alfabesi”, Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler, s. 11-19. Mertol Tulum; “Alfabe ve Eski Alfabemiz Üzerine”, s. 23-27. Hamza Zülfikar; “Arap Harflerinden Yeni Türk Harflerine”, s. 29-39.

²⁴ Bu konuda bk., Cumhuriyet Devrinde Türk Dili; s. 52-53.

²⁵ Herbert Melzig; Atatürk’ün Başlıca Nutukları, s. 85. Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri; c. II, Ankara, 1961, s. 210.

²⁶ Hâkimiyeti Milliye gazetesi, 5 Mart 1923: “Latin Harflerini Kabul Edemeyiz” başlıklı yazı. Fatih Rıfık Atay; “Harf Devriminin 25. Yılı Kutlarken”, Türk Dili, c. II, s. 23 (Ağustos 1953), s. 718.

çalışmaya başlayan Dil Encümeni,²⁷ Latin alfabesi temelinde fakat her yönü ile Türkçenin ses yapısına uygun bir millî Türk alfabesi hazırlama görevini yüklenmiş bulunuyordu.

Encümen tarafından hazırlanan tasarıda Arap alfabesindeki harfler dikkate alınmadığı gibi, Avrupa milletlerinin yazılarında görülen ch, sch, tsch gibi ikili, üçlü ve dördü harflere de yer verilmemiştir. c, ç, s, j, ğ gibi harfler de başka dillerin alfabesinden alındığı hâlde, ses değerleri bakımından kendi dilimize göre ayarlanmıştır. Çalışmalar sırasında komisyon güçlükle karşılaştıkça, ATATÜRK devreye giriyor ve bu güçlükleri keskin görüşü ile aydınlığa kavuşturuyordu.²⁸ Bundan sonra sıra, hazırlanan alfabeyle halka benimsetip en kısa sürede öğrenilmesini sağlamaya gelmişti.

ATATÜRK, yazı inkılabını 8-9 Ağustos gecesi Sarayburnu parkında halka yaptığı tarihî konuşması ile açıklamıştır. Bu konuşmasında, Arap yazısından gelen güçlüğü, halkın bütün emeklerini kısırlaştıran çorak bir yolda yürümeye benzeterek, içinde bulunulan olumsuz durumu şu sözlerle dile getirmiştir: "... Bir milletin, bir hey'et-i içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez, bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seviyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin (geçmişin) hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz (düzelteceğiz)."²⁹

Yazı inkılabı dolayısıyla daha sonraki günler ve haftalar, başöğretmen sıfatı ile bizzat ATATÜRK'ün öncülük ettiği Anadolu seyahatleri ve eğitim seferberliği ile geçmiştir. Kabulü ile Türk dil ve kültür tarihinde bir dönüm noktası oluşturan Latin harfleri temelinde ki Türk alfabesi, 1 Kasım 1928 tarihinde kanunlaşarak resmen yürürlüğe girmiştir.³⁰

Dil İnkılabı

10- Latin alfabesi temelindeki Türk alfabesinin kabulü ve 1 Eylül 1929 tarihinde Arapça-Farsça derslerinin okullardan kaldırılması ile Arapça ve Farsça kelimeler en büyük desteğini kaybetmiştir. Yazı yazarlar ellerinden geldiğince bu iki dilin kelimelerinden kaçınmak istiyorlardı. Ancak, ortada Türkçe kelimeler için başvurabilecekleri bir sözlük yoktu. Bu durum dil konularını su yüzüne çıkarmış ve hemen bir sözlüğün hazırlanmasına ihtiyaç

²⁷ Komisyon üyeleri şunlardır: Falih Rıfki (Atay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ahmet Cevat (Emre), Ragıp Hulusî (Özdem) Fazıl Ahmet (Aykaç), Mehmet Emin (Erişirgil), İhsan (Sungu).

²⁸ Alfabe raporu ve ayrıntıları için bk. Atatürk ve Türk Dili; Belgeler, s. 53, belge 35: Elifba Raporu.

²⁹ Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, Maarif Vekâleti Ana Programa Hazırlıklar Serisi, No. 1, İstanbul, 1939, s. 28; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri; c. II, Ankara, 1959, s. 253.

³⁰ Alfabe konusundaki gelişmelerin ayrıntıları için bk. Korkmaz; Cumhuriyet Devrinde Türk Dili, s. 51-58. Atatürk ve Türk Dili; Belgeler, s. 32-179: Bölüm 3-6, belge no: 17-83.

duyurmuştur. Daha önce Latin alfabesi üzerinde çalışan ve dağılmamış bulunan Dil Encümeni adlı komisyon, bu defa yeni üyelerle takviye edilerek sözlük hazırlama işiyle görevlendirildi. Yalnız, komisyon üyeleri, Türk dili üzerinde özel hazırlığı olan kimseler değillerdi. Bu işe görev duygusu ve dil sevgisi ile katılmış idealist şair ve ediplerdi. Ayrıca, yapılacak işin niteliği bakımından üyeler arasında bazı görüş ayrılıkları da vardı. Bu nedenle, komisyon çalışmalarını verimli bir sonuca ulaştıramadan 1931 yılında dağıldı. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bu dönemdeki çalışmaları “metotsuz, ilmî bir mesnedi olmayan çalışmalar” olarak nitelendirmiştir.³¹ Bu durum karşısında dil işlerini düzene sokacak sürekli bir organizasyona ihtiyaç vardı. İmla, gramer, sözlük ve terim konuları ivedilikle çözüm yolları bekliyordu. ATATÜRK de 1929 yılından beri tarih ve dil konuları ile daha yakından ilgileniyordu. Tarihin dile, dilin de tarihe yön vereceği görüşünde idi. Medeniyeti incelenen Türk kavimlerinin dil hazinesi ihmal edilemezdi.³² Bu düşünce ile Türk Tarih Kongresi kapandığı akşam, Çankaya köşkünde yapılan görüşmeler sırasında, orada bulunanlara: “Dil işlerini düşünecek zaman geldi, ne dersiniz?” sorusunu ortaya atarak Türk Tarihi Tetkik Cemiyetine kardeş bir de Türk Dili Tetkik Cemiyeti (daha sonraki adı ile Türk Dil Kurumu) kurulması kararını vermiştir. Böylece, 12 Temmuz 1932 tarihinde bu cemiyetin kurulması ile dil inkılabı resmî olarak başlatılmış oldu.

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin ilk taslağını da 11 Temmuz gecesi (1932) yine ATATÜRK çizmiştir. Bu taslağa göre Cemiyette “sözlük-terim”, “gramer-sentaks”, “etimoloji” ve “dil bilimi” çalışmaları yapılacaktı. Hazırlanan tüzükte, Cemiyetin amacı: “Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek “olarak belirtilmiştir. Dil konusunun çeşitli katkılarla olgunlaştırılabilmesi ve dil davasının halka mal edilebilmesi için belirli aralıklarla dil kurultaylarının toplanması da kabul edilmişti. 26 Eylül 1932 tarihleri arasında toplanmış olan 1. Türk Dili Kurultayı’ndan sonra Türk dili üzerindeki çalışmaları yönlendirecek mükemmel bir ana program da hazırlanmıştı. Kurultayca seçilen yeni Yönetim Kurulunun 17 Ekim 1932 tarihli bildirisinde,³³ gerçekleştirilecek ilkeler şöyle sıralanmıştır:

1. “Türk dilini millî kültürümüzün eksiksiz ifade vasıtası hâline getirmek; Türkçeyi muasır (çağdaş) medeniyetin önümüze koyduğu bütün ihtiyaçları karşılayabilecek bir mükemmeliyete erdirmek”

2. “Yazı dilinden Türkçeye yabancı kalmış unsurları atmak; halkçı bir idarenin istediği şekilde halk ile münevverler (aydınlar) arasında birbirinden mahiyetçe ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak ve temel unsurları öz Türkçe olan millî bir dil yaratmak.

³¹ “Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Harf ve Dil Devrimlerini Anlatıyor”, Türk Dili, c. XII, s. 134 (Kasım 1962), s. 92.

³² Bk. Afet İnan; Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, s. 185.

³³ Türk Dili Kurultayı Müzakere Zabıtları; s. 455-456. Türk Dili Belleten, 1933, s. 3.

11- ATATÜRK devrindeki Türk dili çalışmaları, dil inkılâbı ile ilgili çalışmalar ve bilimsel çalışmalar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Dili özleştirme konusundaki çalışmaları, taşıdıkları bazı özellik ve ayrılıklar dolayısıyla, 1) 1932-1934, 2) 1934-1936, 3) 1936-1938 dönemi çalışmaları olarak değerlendirmek uygun olur:

Dil inkılâbının 1932-1934 yılları arasındaki dönemi, yukarıda belirtilen ilkelerin gerçekleştirilmesi, dildeki Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarının ortaya konması için bir dil seferberliğinin başlatıldığı dönemdir. Bu dönemde, bir yandan halk dilindeki kelimeler derlenirken bir yandan da eski eserler, yazılı kaynaklar ve sözlükler taranarak Türk dilinin kendi kelime hazinesi ortaya konmak isteniyordu. Yalnız, belirtmek gerekir ki bu dönem, dil inkılâbının uygulama şartları bakımından daha bir hazırlık dönemi durumundadır. Elde, 1. Türk Dil Kurultayı'ndan sonra hazırlanmış mükemmel bir çalışma programı olduğu hâlde, Kurumda bu işleri yürütecek bir bilim kadrosu bulunmadığı için, çalışmalar ve başlatılan "dil seferberliği" yurdun her köşesindeki gönüllü aydınlarla yürütülüyordu. Tarama yoluyla elde edilen dil malzemesi, 1934 yılında 2 cilt hâlinde Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi (kısa adıyla Tarama Dergisi) adıyla yayımlanmıştır.

Tarama ve derleme işleri ile ilgili çalışmalar sürdürülürken bir yandan da dile hangi ölçüler ile el atılacağı konusu tartışılıyor ve çeşitli teklifler ortaya atılıyordu. Bu arada, Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığı görüşünde direnenler de vardı. 1932 yılından sonra, inkılap heyecanı içinde, niteliğine daha önce işaret ettiğimiz "tasfiyecilik" görüşü ağır basmış ve ön plana geçmiştir. Eğer Türkçe hiçbir yabancı dilden kelime almayı gerektirmeyecek zenginlikte ise, halk ağızlarından ve yazılı kaynaklardan yapılacak derleme ve taramalarla yabancı kelimelerin yerlerini doldurmak mümkünse, elbette bu yol tercih edilebilirdi. Denemeden çekinmeyen bir inkılapçı olan ATATÜRK, bu görüşü uygulamaya aldırdı. Ancak, elde edilen sonuç bekleneni vermedi. Derleme ve tarama yolu ile Tarama Dergisi'nde toplanmış olan malzeme, dilcilik açısından ciddi bir değerlendirme ve sınıflandırmadan geçirilmediği için, başta ATATÜRK olmak üzere hiç kimse için doyurucu olmamış ve bir dil kargaşasına yol açmıştır. Bu kargaşanın sebepleri iki önemli noktada özetlenebilir:

a- Tarama Dergisi'nde toplanmış olan Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları, yalnız Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmence gibi Oğuz Türk lehçeleri grubundan olan kelimeleri içine almıyordu. Tarihî gelişme şartları bakımından birbirinden çok önce ayrılmış ve dil yapıları bakımından da farklı gelişme yolları izlemiş bulunan Çağatay, Kıpçak, Altay vb. lehçe gruplarından gelen kelimeleri de kapsıyordu. Böylece, Türkiye Türkçesine has kelimeler ile onun yapı ve işleyişiyle bağdaştırılmayan kelime ve şekillerin sözlükte iç içe girmiş olması, herkesçe yadırganıyor ve dili ister istemez bir keşmekeşe sürüklüyordu.

b- Tarama Dergisi'nde Osmanlıca bir kelime için çok defa üç beşten başlayıp on beş yirmiyeye kadar uzanan karşılıklar yer alıyor ve bunların hiçbiri daha önceki yazı dilimizde bulunmuyordu. Yazarların, gazetecilerin ve memurların; yazılarında bu kelimelere gelişigüzel yer vermiş; bunların seçim ve kullanılışlarında bir birliğin gözetilmemiş olması, dil seferberliğini bir çıkmaza doğru sürüklüyordu. Nitekim her yazar, yazısını önce eski dil ve üslupla yazıyor, sonra da Tarama Dergisi'nden aldığı karşılıklar ile değiştirmeye çalışıyordu. Burada keyfi bir seçim söz konusu olduğundan, söz gelişi bir kanun kelimesinin yerine cosun, coşuk, çozal, nom, öndü, salım, tere, tozak, tuzak, töre, tura, tutum, türük, tüzük, ülgü, yargu, yasa, yasak, yosun gibi pek çeşitli karşılıklar geçebiliyor ve yazılanları kimse anlamıyordu. Bu durum, uygulamanın, bilgi ve yöntem bakımından hazırlıklı kimseler elinde yürütülmemesinden kaynaklanan bir aksaklığın ifadesi idi.

Bu yolun doğurduğu aksaklığın dil gerçeğine ters düşerek dili bir çıkmaza doğru sürüklediğini gören ATATÜRK, tasfiyecilik yönündeki denemelerin önünü kesmiş, bu yoldaki görüşünü: "Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Dili bir çıkmaza sokmuşuzdur. Maksatlarımızı anlatamaz olmuşuzdur. Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır! Biz daha önce kurtarmaya bakalım."³⁴ sözleri ile açıklamıştır.

12- Çalışmaların 1934-1936 yılları arasındaki döneminde, bir önceki dönemin tarama ve derlemeleri bir ayıklamadan geçirilmiştir. Kurulan bir komisyonla, Tarama Dergisi'ndeki Türkçe karşılıklar bir Osmanlı kelimeye tek bir Türkçe karşılık bırakılacak şekilde elenmiştir. Türkçe karşılıkları bulunmayan Arapça Farsça kelimeler de olduğu gibi bırakılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu ve Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu adlı iki küçük kılavuzda toplanmıştır. Ayrıca kelime türetme işine de girilerek Türkçe kök ve eklerden yeni kelimeler yapılmıştır. Bu dönem birinci dönemdeki aşırılığın bir dereceye kadar dizgine alınabildiği ılımlı özleştirmecilik dönemidir. Ancak, bu dönem çalışmaları da ATATÜRK için sevindirici olmuştur denemez. Çünkü kılavuzda aslında Türkçe olmayıp da Türkçe gibi gösterilen veya yabancı kelimelerden gelişigüzel değiştirilen şekiller vardı. Ayrıca, yayın hayatında yer alan devir, devlet, hatıra, hükümet, kitap, kalem, kanun, millet, sabah gibi artık dilin yapısına sinmiş ve Türkçeleşmiş olan Osmanlıca kelimeleri atmak da kolay değildi. ATATÜRK, bunlardan fedakarlık edilmemesi gerektiğini; çıkarılan cep kılavuzlarının aşırı özleştirmenin yol açtığı karışıklığı gereğince dizginleyemediğini görüyordu. Kılavuzda yer alan 8000 kelimelik bir dil malzemesi ile konuşmak ve yazmak elbette mümkün değildi. Bu konudaki görüşünü de Komisyon Başkanı Falih Rıfkı'ya şu sözlerle açıklamıştır: "Memleketimizin en büyük bilginlerini, yazarlarını bir komisyon hâlinde aylarca çalıştırdık. Elde edilen netice şu bir

---

³⁴ Falih Rıfkı Atay; Çankaya (Atatürk Devri Hatıraları), İstanbul, 1961, s. 451-452; İstanbul, 1969 baskısı, s. 477.

küçük lügatten ibaret. Bu tarama dergileri cep kılavuzları ile bu dil işi yürümez Falih Bey, biz Osmanlıcadan ve batı dillerinden istifadeye mecburuz.”³⁵ Sonuç olarak ATATÜRK, yabancı kökenli oldukları hâlde, artık Türkçeleşerek dilin malı olmuş sayılan kelimelerin dilden atılamayacağı görüşünde idi. Dili özleştirme hareketi bir bilim ve kültür işiydi. Onun için kısa vadeli temelsiz tedbirler ile gerçekleştirilemezdi. Önce, bilimsel hazırlığın yapılması ve dilin potasında eritilerek Türkçeleşmiş olan yabancı kelimeler ile daha dile sindirilememiş ve yabancılık damgasını üzerinden atamamış olan kelimelerin birbirinden ayrılması gerekiyordu. Özleştirme çalışmalarında sonuncular üzerinde durulmalıydı. Bu sebeple ATATÜRK 1936 yılından sonra tasfiyecilik yönündeki uygulamalara iltifat etmemiştir. Güneş-Dil Teorisi ile bu yolu tıkamıştır.

Güneş-Dil Teorisi

13- 1934-1936 yılları arasındaki dönemin özelliklerinden biri de ATATÜRK'ün, Türkçenin ve öteki dünya dillerinin kökenine eğilme yönündeki çalışmalara gösterdiği yakın ilgidir. Bu dönemin en belirgin olayı da Güneş-Dil Teorisi'dir. Güneş-Dil Teorisi, Türk dilinin eskiliği ve başka dillere kaynaklık ettiği görüşünün dil bilimi temellerine dayandırılabilceği düşüncesinden kaynaklanmıştır. İlham kaynağı Viyanalı Dr. Hermann F. Kivergitsch'nin ATATÜRK'e gönderdiği 41 sayfalık basılmamış bir incelemesidir.

Bilindiği üzere, dillerin nasıl doğduğu ve bugünkü dünya dillerinin başlangıçta tek bir dile bağlanıp bağlanamayacağı hususu, bir kısım dil bilimcileri öteden beri meşgul eden bir araştırma konusudur. Bazı dil bilimciler, ilk insanın konuşmaya başlamasını, onların çeşitli tabiat olayları karşısındaki duygularını anlatma veya o olaylardan çıkan sesleri taklit etme eğilimine bağlarken, bazı dil bilimciler de bu yoldan ayrılarak sosyoloji ve antropoloji yöntemine başvurmuşlardır. Viyana Üniversitesinde yetişmiş olan Kivergitsch, sosyoloji ve antropoloji yöntemi ile elde ettiği bilgileri, S. Freud'un psikanaliz görüşleri ile birleştirerek dil akrabalıklarının araştırılmasında kullanmak istemiştir. Bu konu da hazırlamış olduğu *La Psychologie de quel ques éléments des Langues Turques (Türk Dillerindeki Bazı Unsurların Psikolojisi)* adlı Fransızca incelemesinde,³⁶ bulduğu metodu; Türk, Moğol, Mançu, Tunguz, Fin, Macar, Japon, Hitit gibi dillere uygulayarak, bu diller arasındaki akrabalığı ortaya koyacak kanıtlar aramıştır. Broşürde güneş adının geçmemesine rağmen, Güneş-Dil Teorisi'nin temel kavramlarına rastlanmaktadır. İşte, ATATÜRK tarafından bir not olarak hazırlanmış olan *Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili*³⁷ adlı kitapçığın 7. sayfasında bu eserden yararlanıldığı kaydedilmiştir.

³⁵ Komisyon çalışmalarının ayrıntıları için bk. Falih Rıfki Atay; Çankaya, İstanbul, 1961 baskısı, s. 452-454; İstanbul, 1946, s. 478.

³⁶ Bk. A. Dilâçar; "Atatürk ve Türkçe", Atatürk ve Türk Dili, TDK Yay., Ankara, 1963, s. 46-49.

³⁷ *Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili; Notlar*, Ankara, Ulus Basımevi, 1935, s. 68.

Güneş-Dil Teorisi, insana kendi benliğini güneşin tanıtmış olması temel düşüncesine dayanan bir köken teorisidir. Bu teoriye göre insan dış alandan gelen etkiler altındadır ve ilk düşünme güneşle ilgilidir. O hâlde dillerin doğuşu da güneşe bağlanmalıdır. Güneş saçtığı ışık, verdiği aydınlık ve parlaklık, taşıdığı güç, kudret vb. sayısız nitelikleri ile düşünen insanın kafasında çok yönlü bir kavram olarak belirmiştir. Bu yüzden ilk insanlar bütün maddi ve manevi kavramları birbirlerine güneşe verdikleri tek ad ile anlatmışlardır. Güneş karşısında insanoğlunun ağzından çıkan ilk kelime, Türk dilinin kökü olan ağ biçiminde çok anlamlı bir sestir. Aradan zaman geçtikçe, ses ile anlam arasındaki sembolizme dayanan ağ kavramı parçalanıp yeni ses ve kelimelerle anlatılan yeni kavramların doğmasına yol açmıştır. Böyle bir teorinin oluşmasında ATATÜRK'ün çeşitli dil bilim eserlerinden elde ettiği görüş ve sonuçların da etkisi olmuştur.³⁸

Güneş-Dil Teorisi pratik bakımdan Türk tarih ve dil tezlerini beslemiştir. Türk tarih tezine göre, Akdeniz çevresindeki eski kültürler, buralara Orta Asya'dan yayılmıştır. Türk dil tezine göre de Akdeniz çevresindeki kültür dillerine Türkçe öncülük etmiştir. Gerçi Güneş-Dil Teorisi'nin bilimsel bir değeri yoktur. Ancak, böyle bir görüşle beslenmiş olan bu teori, Türk dilinin tarihten önceki çağlara kadar uzanan eskiliğini ortaya koyarak, Türk milletine eski köklü tarihi ile olduğu kadar dili ile de öğünmeyi aşılacak istemiştir. ATATÜRK, Güneş Dil Teorisi'nin dili yüzyıllarca horlanarak küçük görülmüş olan Türk milletine manevi bir güç kaynağı olacağı, onda derinlemesine bir tarih bilinci uyandıracığı görüşünde idi.

1932-1934-1935 yılları arasındaki dili özleştirme çalışmaları bir çıkmaza doğru sürüklenince, ATATÜRK, bu teoriden pratik bir maksatla da yararlanmak istemiştir. Mademki Türkçe öteki dillere de kaynaklık etmiş bir dildi; o hâlde dilimize girerek benimsenmiş ve Türkçeleşmiş olan yabancı asıllı kelimelerin de artık dilden atılmalarına gerek kalmamıştır. ATATÜRK, 1936 yılında dil konusundaki bir sohbet sırasında yanındakilere: "Yeni Türkçe kelimeler teklif edebiliriz. Bu yönde ısrarla çalışmalıyız. Fakat bunları Türk dilinin olgunlaşma seyrine bırakmalıyız. Birkaç gün önce Ahmet Cevat Bey'e söyledim: 'ketebe', 'yektübü', Arap'ındır; 'kâtip', 'mektup' Türk'ündür."³⁹ diyordu. O, bu sözleriyle asla artık tarihî görevini tamamlamış olan Osmanlıcaya dönüşü kastetmemiştir. Çok açık bir şekilde, halkın diline girmiş ve herkes tarafından benimsenmiş olan kelimeler değil, daha dile sindirilememiş ve üzerindeki yabancılık damgasını atamamış bulunan kelimeler ile dilde karşılığı bulunmayan yabancı kelimeler üzerinde durulması gereğine işaret etmiştir. Bu görüş dilcilik açısından da yerinde ve geçerli bir görüştür.

³⁸ Belli başlı dünya dillerinde akrabalık ve köken konusundaki önemli bazı araştırmaları için bk. Korkmaz; Cumhuriyet Döneminde Türk Dili, s. 76-77.

³⁹ Abdülkadir İnan; "Atatürk Devrine Ait Bir Hatıra", Türk Kültürü, s. 85 (Ankara, 1969), s. 21.

3- Dil inkılabının 1936-1938 yılları arasındaki dönemi, aşırı özleştirme çalışmalarının genellikle normal dil çalışmalarına dönüştüğü bir dönemdir. Bu dönemde terimler, özellikle okul terimleri üzerinde durulmuş; çeşitli bilim dallarına giren orta öğretim terimleri için yoğun çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonunda matematikten başlayarak fizik, kimya, biyoloji, zooloji, botanik vb. müspet bilim dallarına başarılı Türkçe terimler kazandırılmıştır. Hatta ATATÜRK bu konuda da çalışmalara öncülük ederek terimleri de kendisine ait olan 48 sayfalık küçük bir geometri kitabı hazırlamıştır.⁴⁰ Hazırlanan terimler 1938 yılında okul kitaplarına geçmiştir. Böylece, Osmanlı Türkçesinden gelen müstatil, müselles, müselles-i mütesaviyü'l-adla, zaviye, zaviye-i kaime, zû-kesîrû'l-vücûh gibi Arapça ve Farsça kurallarla örgülü, öğrenilmesi çok güç olan terimlerin yerini kare, dikdörtgen, üçgen, eşkenar üçgen, açı, iç ters açılar, teğet, yay, kiriş gibi, bugün de beğenerek kullandığımız Türkçe terimler almıştır. Bunlar içinde eğri, doğru, çap, alan, yamuk, çevre, çember, yay, taban gibi sonradan terim kavramı kazanmış olanlar da vardır. ATATÜRK 1938 yılının Meclisi açış konuşmasında okunan yazısında, o yıl öğretime Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlanmış olmasını kültür tarihimiz için önemli bir olay olarak kaydetmiştir.⁴¹

Bu dönemde 24 Eylül 1936 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda açılan III. Türk Dil Kurultayı'nın son toplantısında, Kurumun adı da Türk Dil Kurumuna çevrilmiştir.

14- ATATÜRK 1932-1936 yılları arasındaki başlangıç devri çalışmalarının yeterince başarıya ulaşamamış olduğunu biliyor ve görüyordu. Bunun başlıca sebebi çalışmaların bilim kaynağından beslenmemiş olmasıydı. Ancak, o dil inkılabını başlatmak için yıllarca uzmanların yetişmesini de bekleyemezdi. O günün şartları içindeki birbirine bağlı gelişmeler, bu önemli kültür davasına da bir an önce el atmayı gerekli kılıyordu. İşte bu sebeptir ki ATATÜRK, yukarıda da belirtildiği üzere çevresinde bu türlü çalışmalara hazırlıklı yetişmiş eleman sayısının birkaçı geçmeyecek kadar az olmasına rağmen işe koyulmakta gecikmemiştir. Dolayısıyla, o günkü dil çalışmaları, Türk Dil Kurumunun öncülüğünde, devrin yürekleri bu davaya hizmet aşkı ile çarpan ünlü edip, yazar ve gazetecileri ile gönüllü aydınların iş birliği sayesinde yürütüle gelmiştir. Ne var ki dil çalışmalarında öncülük görevini yüklenmiş olan ekip, ülkenin sağlam temellere dayanan geliştirilmiş bir Türkçeye sahip olabilmesi için nelerin gerekli olduğunu biliyordu. I. Türk Dil Kurultayı'ndan sonra mükemmel bir çalışma programının hazırlanmış olması bunun tanığıdır. Ancak, böyle bir programın gerçekleştirilebilmesi oldukça uzun bir süreyi ve yeterince bilimsel hazırlığı gerekli kılıyordu. Esasen ATATÜRK de bir ülkede dil alanında inkılap yapmanın ve yüzyılların umursamazlığına bırakılan bir dilden kısa zamanda yüksek düzeyde bir Türk diline ulaşmanın güçlüğünü çok iyi

⁴⁰ Geometri; İstanbul, 1937, 2. baskı, TDK Yay., Ankara, 1981, s. 48

⁴¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri; c. I, 2. baskı, s. 411; Atatürk Araştırma Merkezi baskısı, Ankara, 1989, c. I, s. 429.

biliyordu. Bunun için çalışmaların planlı ve programlı bir bilim temeline yerleştirilmesi gerekiyordu. Bu gereği dikkate alan ATATÜRK,1932-1936 yılları arasında bir yandan dil ve tarih alanındaki çalışmalar süregelirken, bir yandan da dil ve tarih çalışmalarını köklü bilim temellerine dayandıracak bir yol arıyordu. İşte Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin kuruluşu bu sağlam düşüncenin eseridir. ATATÜRK batı dünyasından getirdiği ünlü bilim adamları ile güçlendirerek, 9 Ocak 1936'da öğretime açtığı bu fakültenin adını da kendisi koymuştur. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi onun tarafından herhangi bir edebiyat fakültesi olarak tasarlanmamıştır. Adından da anlaşılacağı üzere bu fakülte, Türk dilini, Türk tarihini, Türk coğrafyasını kaynaklarına inerek ve yan dalları ile de beslenerek araştırarak ve araştırmacılık için gerekli eleman ve bilim adamlarını yetiştirecek bir fakülte olarak düşünülmüştür. Ayrıca, Dil ve Tarih Kurumlarını besleyecek elemanların yetişmesine de kaynaklık edecektir. ATATÜRK her alanda bilimin öncülüğüne verdiği değer dolayısıyla ki daha sonra 1936 yılının Türkiye Büyük Millet Meclisini açış konuşmasında da, "Dil ve Tarih Kurumlarının az zaman içinde millî akademiler hâline dönüşmesini" isteyerek "Türk dili çalışmalarının Kurum içinde de bilim rayına oturtulması gereğine"⁴² işaret etmiştir.

Taşıdığı özellik bakımından 1936-1938 arasındaki 3. dönemi, Türk dili çalışmalarını bilim temeline yerleştirecek tedbirlerin getirildiği bir dönem olarak nitelendirebiliriz. ATATÜRK'ün Dil ve Tarih Kurumlarına ilişkin bu arzusu, ne yazık ki ölümünden sonra uzun yıllar ihmal edilmiş ve ancak 1983 yılında, 2876 sayılı kanunla devlet himayesinde bir akademik kuruluşa dönüştürülerek gerçekleştirilebilmiştir.

15- ATATÜRK'ün dil konusundaki icraatının ve dil inkılabının genel bir değerlendirmesini yaparsak, ulaştığı sonuçlar bakımından şu noktalar da özetleyebiliriz:

a) İlk defa Cumhuriyet devrinde dile devlet eli uzanmış ve millî kültür politikasına paralel bir millî dil politikası izlenmiştir.

b) Eski yazılı kaynaklardan ve halk ağızlarından kelime almak veyahut da Türkçenin türetme ve birleştirme yollarından yararlanarak yeni kelimeler yapılmak suretiyle, dilimiz kendi yapı ve işleyişine uygun pek çok Türkçe kelimeye sahip olabilmıştır.

c) Bu yolla, Türkçeye daha önceki devirlerde Arap ve Fars dillerinden kendi kalıp ve kuralları ile girmiş bulunan pek çok yabancı kelime saf dışı edilmiş; yeni Doğulu kelimelere dilin kapısı kapatılmıştır.

ç) Dil inkılabı halka mal edilmiş, halkta ana dili sevgisi uyandırılmıştır.

d) Aydınlarımızın dili ile halkın dili, konuşma dili ile yazı dili arasındaki Osmanlı Türkçesi dolayısıyla ortaya çıkan kopukluk giderilmiştir. Dilimiz

---

⁴² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri; c. I, s. 194; Atatürk Araştırma Merkezi Baskısı, c. I, s. 420.

anlatım bakımından dolambaçsız, daha kısa ve daha açık bir üsluba yönelmiştir. Böylece kültürü halk tabanına yayma imkânı doğmuş; dile millet varlığı içinde birleştirici ve bütünleştirici bir özellik kazandırılabilmiştir.

e) Batıda 100-150 yıllık bir geçmişi olan Türk dili çalışmaları bizde ancak Cumhuriyet devresinde bilinçli olarak yerini bulmuş ve üniversitelere girmiştir.

f) Türk dilinin kaynak eserlerine değer verilmiş, birçok eser yayımlanmıştır.

g) Bilim ve teknik alanlarında Türkçeye dayalı bir terim sistemine sahip kalınması bakımından epey yol alınmıştır.

ğ) ATATÜRK'ün kendi şahsî mirasının gelirini de Dil ve Tarih Kurumlarına vakfetmiş olması, onun millî kültürün temel taşları durumundaki dil ve tarih konularına ne kadar büyük bir değer verdiğinin açık göstergesi olmuştur.

h) Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, dil inkılabının ATATÜRK'ten sonraki uygulama safhalarında kendini gösteren ve birbirinden farklı sebeplere bağlanabilecek olan çeşitli aksaklıklar yüzünden bugün yine çözüm bekleyen önemli birtakım sorunlarla karşı karşıya bulunmaktayız. Bunları; imla, telaffuz, anlatım yetersizliği, kelime hazinesindeki daralma, terimler, ana dili bilincindeki körelme ve dilimize batı kökenli pek çok kelime ve terimlerin akın etmiş olması gibi noktalarda toplayabiliriz. Ancak, bu sorunlar ve çözüm yolları ATATÜRK'ten sonraki döneme girdiğinden konu ile ilgili değerlendirmemizi burada kesmeyi uygun buluyoruz.⁴³

---

⁴³ Dilimizin Atatürk'ten sonraki dönemini ilgilendiren sorunlar için bk. Korkmaz; "Dilimizin Dünkü ve Bugünkü Sorunları ve Çözüm Yolları", Türk Dili, s. 500 (Ağustos, 1993), s. 165-175.